

Makalenin Geliş Tarihi: 29 Ekim 2019
Makalenin Kabul Tarihi: 3 Aralık 2019

MODERNLEŞME SÜRECİNDE YAŞLILIK DÜŞÜNCESİNİ DEĞİŞTİREN OLGULAR
- TOPLUMSAL YAŞAMIN KIYISINDA KALAN YAŞLILAR -
CASES THAT CHANGE THE THOUGHT OF OLD AGE IN THE PROCESS OF MODERNIZATION
- THE ELDERLY ON THE EDGE OF SOCIAL LIFE -

“Bir baba dokuz evladı bakar da dokuz evlat bir babayı bakmaz”. (Atasözü)

*Vehbi Ünal**

Öz

Modernleşme süreci bir anlamda toplumsal değişim sürecidir. Bu süreçte aile kurumu değişim yaşayan kurumların başında gelmektedir. Bu değişim savunmasız, dezavantajlı grubu oluşturan yaşlıları olumsuz etkilemektedir. Çalışmamızın problemi modernleşme sürecinde yaşlılığı bir sorun olarak ortaya çıkaran olguların neler olduğunu tespit etmektir. Bireyselleşme, sanayileşme ve kentleşme, aile yapısındaki değişim, yaşlı nüfusun artışı, toplumsal değerlerdeki kayıp vb. nedenler yaşlı nüfusu daha görünür hale getirmiştir. Bu olgular aynı zamanda yaşlı sorunlarını da ortaya çıkarmıştır.

Bireyi önceleyen, haz ve çıkar ilişkilerinin şekillendirdiği modern yaşam tarzı ailede sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bireyin kendini otoriteden bağımsız görmesi, insanın kendi başına yeteceği ve ben merkezli bir dünya inşa etme düşüncesi ailenin diğer bireylerle olan ilişkisini zayıflatmış, yaşlıların fazlalık olarak algılanmasına ve dışarıda tutulmasına neden olmuştur.

Modernleşme süreci ailenin yapısı, rol ve statüsünde ciddi değişimler meydana getirmiştir. Sanayi öncesi toplumlarda yaşlı kişiler, ailenin büyüğü olarak gücü elinde bulundurmaktaydı. Modernleşme ile aile işlevlerinin bir kısmını kurumlara devretmiş, geleneksel bilgi değer kaybetmiş, kadının iş yaşamına atılması vb. nedenler yaşlılara olan ihtiyacı azaltarak adeta onları kurum dışına itmiştir.

* Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0003-3827-6339

Toplumsal değerler ailenin koruyucu mihveri iken bugün ailenin üzerine inşa edildiği değerlerin aşındırılması, pozitivist ve pragmatist bir eğitim sisteminin bunu desteklemesi, 'değer' kabul edilen yaşlının 'soruna' dönüşmesine neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Modernleşme, Toplumsal Değişim, Aile, Yaşlılık.*

Abstract

In a sense, the process of modernization is a process of social change. In this process, the family institution is one of the leading institutions. This change adversely affects the elderly who constitute the vulnerable, disadvantaged group. The problem of our study is to determine what causes aging in the modernization process. Individualization, industrialization and urbanization, change in family structure, increase of elderly population, loss of social values and so on reasons have made the elderly population more visible. These cases also revealed elderly problems.

The modern lifestyle that precedes the individual and shaped by the relationships of pleasure and interest has brought problems in the family. The idea of the individual to see himself / herself as independent from the authority, and the idea of building a self-sufficient and self-centered world weakened the relationship of the family with other individuals, causing the elderly to be perceived as redundancy and excluded.

Industrialization and urbanization highlighted the nuclear family type. The transformation of the family from the production unit to the consumption unit and the separation of the house and the workplace led the elderly to the edge of social life.

The process of modernization has brought about serious changes in the structure, role and status of the family. In pre-industrial societies, elderly people held power as the eldest of the family. With the modernization, it has transferred some of the family functions to institutions, traditional knowledge has lost value, and the reasons such as women entering the business life have reduced the need for the elderly and pushed them out of the institution.

While social values were the protective axis of the family, the erosion of the values on which the family was built, and the support of a positivist and pragmatist education system, caused the elderly, who was considered 'value', to turn into 'problems'.

Keywords: *Modernization, Social Change, Family, Old Age.*

Giriş

Modernleşme batı Avrupa'da başlayan zamanla tüm dünyayı etkileyen yeni toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri sunan, Batıyı model olarak gören, temeline ilerlemeyi alan, eskiyi dışlayan yeniyi kutsayan, toplumsal değişim ve dönüşüm sürecidir. Modernleşmeyi oluşturan süreç rönesans, reform, bilimsel keşifler, sanayileşme, kentleşme, kapitalist ekonomik sistem, ulus devlet vb. olgulara dayanır.

Giddens'e göre, modernleşme "on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder" (2014: 9) ve üç yüz yıllık bir tarihsel süreci içermektedir. Modernleşme, aydınlanma ve sanayi inkılabı hareketiyle birlikte geniş bir toplumsal değişmeyi ifade etmektedir (Canatan-Yıldırım, 2011: 123). Modernleşme kimi sosyologlara göre insanlığın ulaştığı bir zirve kimilerine göre ise kötü bir durumdur. Kızılçelik (2018:2013) modernliğin iki yüzü olduğunu iddia eder. Biri makyajlı yüzü diğeri makyajsızdır. Özgürlük, eşitlik, insan hakları, demokrasi,

adalet, barış, kardeşlik, refah, zenginlik ve mutluluğa vurgu yapan makyajlı yüzü sahte yüzüdür. Diğer makyajsız yüzü ise, aslında onun gerçek yüzüdür. Savaşı, şiddeti, vahşeti, soykırımı, yabancı düşmanlığını, sömürgeciliği, ırkçılığı, eşitsizliği, köleliği, adaletsizliği, sömürüyü ve yoksulluğu içerir. Berger 'e göre modernite ne göklere çıkarılmalı ne de olumsuzluklarından dolayı hayıflanmalıdır. Yani ne ilerici ne de gerici olunmalıdır. Modernite de kendisinden öncekiler gibi tarihî bir fenomendir. Aslında o, kaçınılmaz bir şekilde takdir edilesi ve içler acısı özelliklerinin bir arada olduğu bir karışımıdır. Aynı şekilde doğruların ve yanlışların da bir karışımıdır” (Berger, 1979; akt.: Dereli, 2015: 35). Bilindiği gibi günümüz toplumların yeniden yapılanmasında ve örgütlenmesinde modernleşme genel olarak ölçüt kabul edilmektedir.

Modernleşmenin düşünsel boyutunu oluşturan rönesans, reform ve bilimsel keşifler bireylerin düşünce dünyasında ciddi kırılmalara, yine modernleşmenin maddi boyutlarını/öncüllerini oluşturan özellikle sanayileşme ve kentleşme ise toplum yaşamında büyük dönüşüm ve değişimlere neden olmuştur. Günümüz toplumları eski toplumlarla karşılaştırıldığında hızlı bir değişim yaşamaktadır. Bu baş döndürücü durum birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan biri de yaşlılık sorunudur.

Yaşlılık çocukluk, ergenlik, yetişkinlik gibi yaşamın doğal evresidir. Yaşlılık insan neslinin sorunlu bir evresidir. Yaşlılık çevreye uyum sağlama yeteneğinin azaldığı, fiziksel görünüm, güç ve rol kaybının olduğu, hastalıkların arttığı, işlevlerin azaldığı, başkalarına bağlı duruma geldiği bir dönemdir. İnsan organizmasının, yapı ve işleyişinin zaman içindeki değişimine “biyolojik yaşlanma”, bireyin zaman içinde, toplum içindeki rolleri, üstlenme ve terk etmesindeki değişimlere “toplumsal yaşlanma” denmektedir (Asımgil ve Çekmegil, 2010:165). Modern toplumlarda yaşlılık, kronolojik olarak belirlenerek herkes aynı kategoride değerlendirilmektedir. Oysa 65 yaşındaki herkes aynı zihinsel ve fiziksel yapıda değildir, insandan insana değişmektedir. Ülkemizde yaşlanma sürecine ihtiyarlama denilmektedir.

Çalışmamızın problemi modernleşme sürecinde yaşlılığı bir sorun olarak ortaya çıkaran olguların neler olduğunu tespit etmektir. Bu bağlamda modernleşme sürecinin yaşlıları nasıl toplumsal yaşamın dışına ittiğine bakmak ve bunların yaşadıkları sorunlara çözüm yolu araştırmak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. *Çalışmamızın yöntemi* içinse literatür taramasına dayalı betimsel bir çalışmadır.

Modernleşen aile, modern zamanların yaşadığı değişimlerin etkisi altında şekillenmektedir. Modern ilişkiler ağı, aileyi yeni bir bağlama yerleştirmiştir. Bu yeni bağlama yerleşme çabasına “ailenin modernleşmesi” demek mümkündür. Bu çerçevede aile tarım

üretim tarzından uzaklaşarak sanayi üretim tarzının ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Canatan- Yıldırım, 2011: 123).

Berger modernleşmenin insanoğlunun içerisinde yaşamını sürdürdüğü evi/yuvayı yıktığını ileri sürer. Berger'in buradaki evden kastının iki yönü vardır: Birincisi gerçek anlamda "evin yıkılışı", ikincisi ve teorisinin asıl merkezini oluşturan kısmı ise mecazî anlamdaki "ev" olan "din" in yıkılışıdır. Berger'e göre modernleşme öncesinde ev ile işyeri iç içeydi birbirlerinden ayrı değildi. Aileler daha ziyade geleneksel büyük aile özelliği taşıyordu. Ailelerin üretim birimi olmaktan çıkması ve üretimin fabrika, işyeri ve modern bürolara taşınması, bireyleri modern çekirdek aileler içerisinde yaşamaya mecbur etmiştir. Sanayileşme ile birlikte ev ile işyeri, üretim ve tüketimin arası ayrılmış ve aile bireyleri işe gitmek için evden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu durum aile bağlarını çözmüştür. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda her türlü yapıp etmelerin mekânı olan ev, modernleşmeyle birlikte önemli bir yıkıma uğramıştır (akt.: Dereli, 2015: 35-36). Şüphesiz aile yaşamındaki bu değişim tüm toplumu etkilese de ailenin savunmasız bireyleri çocuklar, engelliler ve yaşlılar daha fazla etkilenmektedirler.

Bir zamanlar emeğinden son derece faydalanılan dünün gençleri ve bugünün yaşlıları mevcut sistemin sömürsü sonrası artık işe yaramayan, topluma yük olarak görülen bu kesim, ailede yaşanan değişimle birlikte ciddi sorunlar yaşamakta, sosyal politikanın yetersizliği onları kendi sorunları ile baş başa bırakmaktadır.

Yaşlıların yaşadıkları sorunlar ayrı bir çalışma konusu olsa da yaşlılık, bireyin kalıtımla getirdiği özelliklere, çevre koşullarına ve kültürel ortamına göre erken ya da geç, sorunlu ya da az sorunlu olabilmektedir (Koroğlu ve Koroğlu, 2016: 230). Özbolat (2016: 73)'ın yaşlılığı, yaşlıların ve yaşlı olmayanların gözünden değerlendirildiği çalışmada genel olarak yaşlılık, "sorun" odaklı olarak ele alınmaktadır.

Yaşlılıkta genellikle sağlık sorunları, fiziksel değişim, içine kapanma, yalnızlık duygusu artmakta, ölüm düşünceleri yoğunlaşmaktadır. Algılama zayıflamakta, ileri yaşlarda zeka düşüşü görülmekte, davranışlar zayıflamaktadır (Asımgil ve Çekmegil 2010:170-178). Yaşlılar, yaşlılıklarına ve sağlık durumlarına bağlı olarak çok çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Yaşlılar, statü kaybı, sosyal dışlanma ve yalnızlık, yetersiz barınma, yaşlı ihmal ve istismarı, yoksulluk, ulaşım, boşanma, aile ve arkadaş kaybı, suç mağduru olma, fiziksel, psikolojik, sağlık ve ekonomik vb. sorunlar yaşamaktadırlar.

Yaşlılığa Bakışı Değiştiren Etkenler

Bireyselleşme, sanayileşme ve şehirleşme, aile yapısındaki değişim, yaşlı nüfusun artışı, toplumsal değerlerdeki kayıp vb. nedenler yaşlı nüfusu daha görünür hale getirmiştir. Bu olgular aynı zamanda yaşlı sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bu olguların her biri bu sorunların oluşumuna katkıda bulursa da bunları birbirinden bağımsız olarak ele almak yanlıştır çünkü bunların her biri birbirlerini etkileyen karmaşık sorunlar yumağını oluşturmaktadır ve şüphesiz değişimin merkezinde aile bulunmaktadır. Yaşlılığın bir sorun olarak ortaya çıkmasında bireyselleşmenin etkisi büyüktür.

Bireyselleşme/ Bireycilik

Rönesans, reform ve aydınlanma süreci insanların zihin dünyalarında ciddi değişmelere neden olmuştur. Konumuz açısından özellikle özgürlük ve bireyselleşme vb. değerlerin ön plana çıkarılması bir taraftan bireyin kendine olan güvenini artırırken diğer taraftan aile bağlarını zayıflatmıştır

Toplumsalcılığın ve çoğulculuğun karşı anlayışı ifade eden bireyselleşme kapitalist sermayenin birikimine yönelik çabalarda temel unsurlardan biridir. Topluma karşı kayıtsızlığın, toplumdan kopuşun, toplumsal sorumluluktan uzak durulmasını ifade eder.

Bireycilik ise “bireylerin yararlarını toplumsal yararlardan daha üstün veya daha önemli sayan öğreti, tutum veya politikaların genel adı, ferdiyetçilik, individüalizm” (TDK. 2011: 355) şeklinde ifade edilmektedir. Bireycilik, bireyin önemini ve çıkarını vurgulayan fikirleri, öğretileri içerir. Kendi kendine yeten, kendisini yönlendirebilen rasyonel bireyi, toplum ve devlet karşısında ön plana çıkartan anlayışı ifade etmektedir. Batı toplum ve düşünce yapısı içerisinde monarşiye, kilise hiyerarşisine, insan haklarının sindirilmesine karşı gelişen bireycilik, akıllı ya da ahlaklı olup olmamayı, kısaca her şeyi bireye bırakmaktır (Kirman, 2004: 39).

Ortaçağ Batı Avrupa’sında bireycilik insanın ayak bağlarından kurtuluşu ve kendi rüştünü ispat etmesi olarak görülmüştür. Bireyin her türlü otoriteden firar ederek özgür olmasını ve kendi hayatının sorumluluğunu kendisinin almasıydı. Bu bağlamda insan artık otoriteye ihtiyaç duymayan, üzerindeki her türlü kontrole ve gözetime karşı, kendine yeterli, kendi hayatını özgürce yaşamasını bilen bir varlıktır. Bireycilik aynı zamanda bireyselleşmeyi

doğurmaktadır. Bireyselleşme, insanı referans olarak Tanrı ile bağları koparıırken onu kendi kendine yeterli (müstağni) bir varlık haline getirmiştir (Tekin, 2015: 12).

Modernleşme süreciyle birlikte insanın zihin dünyasında ve yaşam tarzında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi kutsala ihtiyaç duyulmaması; dolayısıyla eşyaya, olaylara ve hayata bakışı kutsaldan arındırılmış bir tarzla yaklaşılması; ikincisi insanın kendini yeterli bir varlık olarak görmesi dolayısıyla başka bir otoriteye ve güce ihtiyaç duymaması gerektiği düşüncesini; üçüncüsü ise “iyi” ve “kötü” nün ölçüsünün değiştiğini görmekteyiz (Ünal, 2018: 1331).

İnsanın kendini yeterli bir varlık olarak görmesi sınırsız özgürlük talep etmesi, başka bir otoriteye ve güce ihtiyaç duymaması bireyselleşmeyi doğurmuştur. Daha sonraki süreçte bu durum “ben merkezli” bir yaşam tarzını doğurmuş, bu tür yaşam tarzı ise ailenin ve ailenin diğer üyelerinin geri plana itilmesine neden olmuştur. Çünkü artık birey özgürlüğünü başkalarıyla paylaşmak istememekte ve yaşlılara, çocuklara bakma vb. durumları kendi ayaklarına vurulmuş bir pranga olarak görmektedir.

“Aydınlanma felsefesi de, bireyi toplumdaki ve toplumsal değerlerden muaf tutarken, onu, kendi başına buyruk, bağımsız ve özgür bir varlık olarak tanımlamaya uğraşmıştır. Bireyin, kendi başına bir amaç ve yüce bir değer olarak görülmesi, hem yaşam alanını kuşatan her tür otoritenin ve denetimin tanınmamasına, hem de kurumsal bağlayıcılığı olan ve toplumsal *nomos*u meydana getiren din ve geleneğin etkisiz kılınmasına yol açmıştır. Oysa kutsallık, hiyerarşi ve otoriteyi reddederek toplum ve din karşısında akli ve bireye öne çıkartan bu anlayış, bir süre sonra toplumsal düzenin geleneksel yapısını ve dolayısıyla ailenin yapısını, örgütlenişini ve kurumsal kimliğini hedef almıştır. Toplumun temel çekirdeğini oluşturan aile ve aileyi koruyan değerler, bireysellik karşısında gerilemeye başlamış ve artık evlilikler de, çiftlerin demir atabileceği emniyetli bir liman olmaktan çıkmıştır” (Duman, 2012: 22).

Modern bireyin kendi çıkarlarını ön planda tutması aile ilişkilerini zayıflatmıştır. Merkeze kendini koyan birey kendi dışındakilerin kendisi için ne işe yarayabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bireyin kendini otoriteden bağımsız olarak görmesi ve sadece ben merkezli bir düşünceye sahip olması aile yaşamında ciddi değişimler meydana getirmiştir. Artık değerlere kayıtsız, baba otoritesini tanımayan modern bireyler için yaşlılar ailede fazlalık olarak

görölmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durum yaşlıların yaşam alanını daraltmış, modern bireyler için yaşlılar ayak bağı olarak algılanmaya başlanmıştır.

Yaşlılık sorunu modern yaşam tarzıyla yakından ilgili bir sorundur. Bireyselleşme süreci herkese bir atomize hayat dikte etmektedir. Gevşeyen modern ilişkiler ağı içerisinde genç ve yaşlı kuşaklar arasında ciddi mesafeler oluşmaktadır. Yalnız gençler yaşlıları istemiyor değildir; yaşlılar da artık gittikçe kendi hayatlarını yaşamak ve mümkün olduğu kadar gençlerden uzak kalmak gerektiğini düşünmektedirler. Bu süreç, yapabildiği kadarıyla herkesin kendi şartları içerisinde yaşaması gerektiği düşüncesini telkin etmektedir (Aydın, 2015: 237).

Modernleşme süreci ile artan sosyal farklılaşma ve sosyal kurumların yeniden organizasyonu insanda kendi kendine yeterlilik duygusu geliştirdi. Çekirdek ailenin ve bireyciliğin yükselişi, bürokratik yapıların hayata egemen hale gelmesi, insani düşünce ve davranışlarda kendi kaderine hükmetme anlayışını getirdi. Tüm bunlar kültürde şeyleşme, metalaşma, insani yabancılaşma ve yalnızlaşma denilen modernliğin krizleri eşliğinde gelişti (Çelik, 2017: 215). Bu durum aile bağlarını gevşeterek bireyleri yalnızlığa ve başkasına ihtiyaç duymadan kendi başına yaşamaya sevk etti.

Toplum içinde kendini tek başına konumlandırın birey cemaatin içinde yer edinmekten ziyade birey olarak kendi kimliğini oluşturma peşinde, fakat bu durum bireyin kendine ve toplumsala yabancılaşmasını da beraberinde getirmektedir (Topçuoğlu, 2010: 30).

Modernleşme sürecinde ailenin bireyleşmesi ve özerkleşmesi cemaatçi (community) kimlikten uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Çocuklar resmi kuruluşlarda ebeveynler iş yaşamında ayrı yerlerde bulunmaları nedeniyle bireyleşme kimlikleri ön plana çıkmaktadır. Eğitimin seküler ve bireyci yönelimi bu durumu güçlendirmektedir. Bireyin özerkliğini öneren, geliştiren ve inşa eden modern aile, burada iki durumla karşı karşıya kalmaktadır. Birincisi özneleşen bireyin çatışmalarla ve çeşitli sorunlarla başa çıkma yeteneğinin daha güçlü ve daha başarılı olmasıdır. Diğeri de ailedeki sorumluluk duygularının azalmasıdır ki bu durum boşanmaların artmasına, ebeveynlerin huzur evlerine yönelmesine ve yalnız yaşamın artmasına da neden olmuştur (Canatan- Yıldırım, 2011: 125).

Toplumsal yapıda bireyciliğin hâkim olması ve günümüz toplumlarında özgürlük ve bireyciliğe yapılan aşırı vurgu ailede bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Örneğin cinsler arasında farklı ilişki şekilleri ile evlilik dışı birliktelikleri ortaya çıkmış, evlilik dışı

çocuk oranı ve bir arada yaşayan fakat evli olmayan çiftler artmıştır. Bireyselleşmenin getirdiği haz ve özgürlük eksenli kurgulanan yaşam tarzı ailelerin direncini kırmakta, hızla önemini azaltmaktadır. Ailelerin kurulması ve sürdürülmesi, bireysel özgürlük alanlarının daraltılması olarak algılanmakta, kendini merkeze alan yaşam felsefesiyle birey kendini ailenin dışında tanımlamaktadır (Bayer, 2013: 111-112). Bu durumu bireysel özgürlük alanlarının daralması olarak algılanması aile sınırlarını küçültürken aynı zamanda ailede bakılması gereken çocuklar, yaşlılar ve engellilerin de sorun yaşamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum yaşlılar için artık sığınacakları kalenin sarsılması demektir.

Bireyselleşme ailede çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Aile içi iletişimsizlik ve şiddetli geçimsizlik, çocukların eğitimi, akrabalarla anlaşamama, yaşlıların durumu, sorunlu genç nüfusun artışı, değerlerin muhafaza edilememesi ve boşanmaların artması bu sorunlardan bir kaçıdır (Çapcıoğlu, 2018: 27).

Her ne kadar modernleşmenin getirdiği olumsuzluklar aile bağlarını zayıflatsa da özellikle ülkemiz gibi modernliğe tam geçememiş geleneksel yapısını devam ettiren toplumlarda aile güvenli bir liman ve son sığınacak yer olarak önemini korumaktadır. Modernleşme sürecinde yalnızlaşan birey, ihtiyaç duyduğu samimi ve sıcak ortamı aile içerisinde bulmakta ve böylece günümüz çekirdek aile, üyelerinin duygusal doyuma ulaşmasını ve onlar için psikolojik bir sığınma yeri görme işlevini devam ettirmektedir (Epik ve diğ. 2017). Bundan dolayı olsa gerektir ki bizim toplumumuzda yaşlılara aile içerisinde bakılması gerektiği düşüncesi daha ağır basmaktadır. Her ne kadar yaşlılık oranları ve ailede bir değişim olsa da toplumumuzun aileye verdiği değeri göstermesi açısından bakıma muhtaç olan aile büyükleri çocuklarınca aile içinde bakılmalı” ifadesine % 84,9 oranında desteklemektedirler. Yine bu soruyu test edebilecek diğer bir soru “yaşlandığında anne babama huzurevi benden daha iyi bakar ifadesine destekler %15,4’ü desteklerken % 74,5 bu yargıyı desteklememektedirler (Topçuoğlu, 2010: 124-126). Diğer taraftan bu yapının değiştiğine dair bulgular da bulunmaktadır. Yaşlı Bakım Hizmetleri Dairesi 2016 verilerine göre tüm birimlerde (kamu, özel) 24 941 kişi kalmaktadır. Yaklaşık 8 000 civarında kişi de sırada beklemektedir (Karakuş, 2018: 132-142). 2002’de resmi ve özel huzurevlerinde 13 bin 548 yaşlı barınırken, bu rakam 2012’de 20 bin 817’ye tırmandı. 2002 yılında bakanlığa bağlı resmi huzurevlerinde 4 bin 952 kişi kalırken, 10 yıllık sürede huzurevlerine bırakılan yaşlıların sayısı yüzde yüz arttı (<https://www.ensonhaber.com/huzurevleri-son-10-yilda-rekor-kirdi-2013-11-04.html>).

Modern toplumlarda bireyin öncelenmesi ve merkeze alınması toplumsal ve ailevi bağları zayıflatmakta, toplumsal sorumluluk duygularını aşındırmakta, ailenin iletişimini ve aile bireylerin ilişkilerini zaafa uğratmakta, ailenin sınırlarını daraltırken yaşlıları bu sınırın dışına itmektedir. Ailenin ve aile ile birlikte yaşlıya bakışın değişimine etki eden bir diğer gelişme ise sanayileşme ve kentleşmedir.

Sanayileşme ve Şehirleşme

Sanayi devrimi ilk bakışta her ne kadar ekonomik alanı ilgilendiriyor gibi görünse de toplumların kültürel yaşamını derinden etkilemiştir. Şüphesiz Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde Aydınlanma düşüncesi ve Fransız İhtilali insanların zihin dünyasında bir takım ciddi değişmelere neden olmuştur.

Sanayileşme öncesi toprağa dayalı toplumlarda insan gücüne dayanan emek piyasası adeta geniş aileyi zorunlu kılıyordu. Sanayileşme sonrası ise bu durum değişmiştir, çekirdek aile yapısı yaygınlık kazanmıştır. Şüphesiz sanayi öncesinde de çekirdek aile yok değildi ama sanayi sonrası için adeta bir model oldu. Yine sanayileşme kaynaklı kırsal alandan yapılan göçler neticesinde kendi işinde değil başka bir mekanda bir başkasının işinde çalışma yani kişilerin ev dışında çalışma zorunluluğu ailelerin küçülmesini doğurmuştur. Ayrıca sanayileşme ile birlikte seri üretim için istihdama ihtiyaç duyulması çocukların ve kadınların bu alanda çalışmalarını gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu durumlar ailenin küçülmesine aynı zamanda da üretimin aile dışına kaymasına neden olmuştur.

Sanayi devrimi toplumların yaşam şeklini değiştirmiştir. Bu değişim alanlarından bir de ailedir. Sanayileşme geniş ve ortak gelire sahip bir üretim birimi olarak ev grubunu ortadan kaldırmış olmasıdır. Sanayi devrimi aileyi iki açıdan etkilemiştir. *Birincisi*, ailenin işlevlerini değiştirmiştir. Sanayinin işgücü ihtiyacını karşılamak için kırsal alandan kentlere doğru göç etmek suretiyle yapısal bir değişim söz konusudur. *İkincisi*, sanayi devrimi yeni yaşam koşullarına uygun olan çekirdek aile tipini ön plana çıkartmıştır (Duman, 2012: 38-39).

Sanayileşme ile birlikte yeni fabrikaların kurulması kırsal kesimden kentlere göçleri meydana getirmiştir. Bu durum aynı zamanda şehirlerin nüfusunun artmasına ve yeni şehirlerin kurulmasına neden olmuştur. Sanayileşme ve şehirleşme kentlerde işsizlik, yoksulluk, suç, şiddet vb. toplumsal sorunların da artmasına neden olmuştur.

Üretim ve tüketim merkezli yaşam koşulları, dayanışma ve dostluk duygularından çok, bireyler arasında saldırganlık, egemenlik, rekabet, savaş ve emperyalist sömürü ilişkisini beslemekte ve “her bir bireyi diğerinin karşısına koyan” yeni bir toplumsal düzen doğurmaktadır (Eagleton, 1999: 44; akt.: Talu, 2010: 141-171). Bu durum insanların yarışmalarını, rekabeti ve sadece kendini düşünen bir birey haline getirmektedir ki artık ailenin diğer üyelerinin ikinci plana itilmesine neden olmaktadır.

Sanayi toplumunda ailede yaşanan değişimin nedenleri teknolojiadaki gelişmelerin topluma yansması ve ihtisaslaşmanın artmasıdır. İhtisaslaşma ailenin yerine getirdiği işlevleri azaltmıştır (Özkalp, 2009:148).

Kentleşme ise dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Sanayileşme ile birlikte oluşan kent hayatı, ailenin geleneksel işlevlerini, değerlerini ve anlam dünyasını köklü bir biçimde değiştirmiştir. Değişen üretim ilişkisiyle birlikte bireyler, aile dışı üretim sürecine katılmaktadırlar. Aile üyeleri ihtiyaçlarını karşılamak için ev dışında çalışmak zorundadırlar. Tüketicinin artmasıyla birlikte kadın da çalışmak zorunda kalmıştır. Kent ailesi, eşitlikçi, tüketici, küçük, eğitim düzeyi yüksek özellikler gösterir. Yine bu aile tipinde dayanışma, akrabalık bağları ve kan bağı zayıftır. Kent ailesi, küçük aile, tek ebeveynli aile, beraber yaşama gibi birçok tarzıyla belirlendiği gibi çeşitli sorunlarıyla da öne çıkmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2011:130-131).

Şehirleşme olgusu kent aile tipini ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme ve kentleşme ailenin işlevlerini azaltmıştır. Örneğin üretim yok denilecek kadar azalmıştır, eğitim öğretim okullara bırakılmıştır. Kentleşme ile birlikte aile ilişkileri zayıflamış, geleneksel ve sosyal bağlar çözülmeye başlamıştır. İş yaşamının getirdiği ağırlık aile fertlerine olumsuz yansımıştır. Geçimsizlikler artmış, boşanmalar çoğalmıştır. Hatta kent yaşamı doğum oranının bile azaltmıştır. Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte aile içinde çalışan bireylerin artması, ailenin bütçesine ekonomik katkı sağlarken aynı zamanda aile içindeki iletişimi de azaltmıştır.

Zastrow (2013:644-647)'a göre sanayileşme ve modern toplumun gelişimi yaşlıları statülerinden yoksun bırakmıştır. Sanayileşme öncesi toplumlarda yaşlılar mülkiyetin (toprağın) sahibi oldukları için ekonomik ve siyasi gücü ellerinde bulunduruyorlardı. Bu gün bu yapı değiştiği için bu güç kaynağını yitirmiştir. Diğer taraftan eski toplumlarda yaşlıların bilgi ve tecrübelerine önem veriliyor, kültürün korunması ve aktarılmasında önemli rol oynuyorlardı. Bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler yaşlı insanların bilgi birikiminin değerini

azalttı, kitaplar ve diğer kayıt araçları yaşlıları daha az değerli kıldı. Yaşlıların statüsünün azalmasının bir diğer nedeni ise çocuklar gelecekteki uzmanlıklarını/mesleklerini ebeveynlerinden değil eğitim kurumlarından almaktadırlar. Bu durum onların anne babaya bağımlı olmaktan kurtarmaktadır. Son olarak yaşlılar artık önemli görevler yerine getirmemektedir. Özellikle yaşlı işçiler yeteneklerini kullanacak yerde emekli edilmektedir.

Modern toplum yapısının özelliklerinden biri çekirdek ailedir. Çekirdek aile üye sayısının azlığı, geç evlilik, eşler arası eşit rol dağılımı, bireyin özne olarak varlığı gibi modernitenin idealize ettiği vasıflar ön plana çıkmaktadır. Çekirdek aile, aynı zamanda kentin sosyal ilişkileri, iş ve yerleşme düzeni gibi unsurlardan oluşan kendine özgü yaşam biçimi ve beraberinde getirdiği pratikler sebebiyle kent ailesi olarak da adlandırılmaktadır (Canatan ve Yıldırım 2011: 75-76). Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte aile yaşamında ciddi değişimler olmuştur. Boşanma oranlarının artmış, nikahsız evlilikler çoğalmış, ev içi roller dönüşmüş, komşuluk ve akrabalık gibi geleneksel ilişki şekilleri zayıflamış, dinin kuşatıcı etkisi ailede azalmıştır (Subaşı, 2007: 510-523).

Yapılan çalışmalarda kırsal alanlarda yaşayan yaşlı bireylerin sosyal ilişkiler ve gündelik yaşamda daha bağımsız hareket ettikleri, (Top, Eriş ve Kabcıoğlu, 2012) yine bu bölgelerde yaşayan yaşlı bireylerin aile bağlarının daha güçlü olması nedeniyle daha mutlu oldukları görülmüştür (Şener vd., 2008: 890). Bu durum kırsalda yaşayan yaşlıların toplumsal desteğin ve aile bağların devam ettiğini göstermektedir. Buda yaşlıların yaşam memnuniyet düzeylerini yükseltmektedir. Tersine kent yaşamının, aile bağların zayıflattığını, yaşlı bireyleri yalnızlığa ittiğini ve yaşlıları bağımlı kıldığını göstermektedir.

Kentlerde yaşlıların büyük bir çoğunluğu işsiz bir duruma gelmişlerdir. Bununla birlikte bizim gibi toplumlarda yaşlılar torunlarına bakarak yeni bir görev üstlenmişlerdir. Kentlerin yerine getiremediği görevleri üstlenen yaşlılar sorunların çözümünü sağlayan denge unsuru ve çalışan kızlarının yardımcıları olmaktadır (Tezcan, 1982:173).

Tarım toplumunda üretim aile içerisinde yapıldığından dolayı aile üyeleri engelli, yaşlı, çocuk dahil hepsi üretime katıyor ellerinden geldiği, gücü yettiği kadar üretime ve aile bütçesine katkıda bulunuyorlardı. Sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte bu durum değişmiştir. Ev ile iş yeri birbirinden ayrılmıştır. Dolayısıyla bu durum özellikle engelli ve yaşlıları toplum dışına itmiştir. Onların toplumdaki dışlanmasına ve işe yaramaz hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca yaşlıları ve engellileri göz ardı eden kent mimarisi ve

ulaşımı da onların toplumdan uzak kalmalarına neden olmaktadır. Örneğın günümüzde evler ancak ebeveynlerin ve çocukların kalabilecekleri büyüklükte, doğal olarak fiziksel yetersizlikle çekirdek aile dışındaki diğer üyelere şans tanımamaktadır. Yaşlıya bakışın değışimine etki eden bir değışme ise aile yapısındaki değışimdir.

Aile Yapısındaki Değışim

Toplumsal yaşamın temel kurumlarından biri olan aile, hem toplumu etkilemiş hem de toplumsal değışmeden etkilenmiştir. Modernleşme ile birlikte ailenin yapı, değışerler, üretim ilişkileri ve işlevlerinde ciddi değışmeler olmuştur. Bu değışmeler bazı düşünürleri tedirgin ederken bazıları için ise her kurum gibi ailenin de değışmesinin normal olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ailenin değışmesi kadın-erkek konusunda eşitlik gibi olumlu, boşanmaların artması gibi olumsuz boyutları taşımaktadır. Yani ailenin değışmesi hem olumlu hem de olumsuz durumları içermektedir.

Geleneksel toplumlarda aile kutsal değışerlerle temellenerek kadın-erkek, anne-baba ve ebeveyn çocuk ilişkileri buna göre anlam kazanmaktadır. Büyüklerin otoritesi, büyüklere sadakat, onlara bakma yükümlülüğü ve aile hiyerarşisine bağıllık temel ilkeler arasındadır. Mahremiyet kültürünün en güçlü bir biçimde sergilendiğı yer ailedir, Geleneğı kazandıran, aktaran ve gösteren bir faaliyet yeridir (Canatan- Yıldırım, 2011: 123).

Ailenin yapısı değışmiştir, sanayi öncesi geleneksel aile yapısı “geniş aile” den meydana gelmekteydi ki bu yapıda ‘paylaşım’ ve ‘dayanışma’ önemli bir ölçüttü. Aile, üretimim, tüketim, acı ve sevgilerin paylaşıldığı, yakın akrabaların bir arada olduğı ve çocuk sayısının fazla olduğı, dayanışmanın yüksek olduğı bir kurumdur. Bu tür ailelerde iletişim ve yüz yüze ilişkilerin samimi, duygusal bağların sıcak, hiyerarşik yapının ve kültürel değışerlerin baskın olduğı bir yapıdır. İş bölümü kadın erkek ayrışmasının nedenleri arasındadır. Geleneksel ailede “aile” merkezde yer alırken modern aile de ise “birey” önceliklidir. “Ben” değışil “biz” kültürü daha baskındır.

Modernleşme ile birlikte aile yapısı değışerek çekirdek aile tipi ortaya çıkmıştır. Sanayileşme, kentleşme kısaca modernleşmenin hakim olduğı günümüz toplumlarda ailede bireyselliğın, çıkar ilişkilerinin ve egoizmin daha ağır bastığı kurumlara dönüşmektedir. Hasbiliğın değışil hesaplılığın ortaya çıkardığı sözleşmeli evlilikler daha görünür hale gelmiştir. Bu tip ailede mahremiyet dönüşüme uğramıştır, tüketim öncelenmektedir, eşitlik ve

bağımsızlık ön plandadır. Aile bireylerin her biri özne olarak konumlanmıştır. Evlilik şekilleri, kadın erkek ilişkileri değişmiş ve evlilikten beklentiler de farklılaşmıştır.

Endüstrileşme ailenin otorite yapısını değiştirmiştir. Artık ebeveynler ailede tek otorite değildirler. Arkadaşlık gruplarının etkisi günümüz toplumlarında daha etkili olmaktadır. Aile otorite yapısının değişim nedeni ailenin üretici rolünün değişmesi sonucu tüketim birimi olmasıdır. Ayrıca toplumdaki demokrasi inancı baba otoritesini azaltan diğer etken olduğunu söyleyebiliriz (Özkalp, 2009:148-149). Günümüzde çocukların aileden daha ziyade arkadaş grupları, sosyal medya daha etkili ve baskın olmaktadır. Bu durum baba otoritesinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Modernleşme sürecinde sadece ebeveyn otoritesi değil aynı zamanda statüsünde de ciddi değişimin olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişimin nedenleri geleneksel kültürün yerine modern kültürün hâkim olması, yaşam pratiklerinde meydana gelen değişimler, geleneksel bilginin anlamını ve değerini kaybetmesi, yaşlının toplumsal ve teknolojik değişmeye yeterince ayak uyduramaması, boşanmaların artması vb. sıralayabiliriz (Özbolet, 2016: 55).

Ailenin yapısında değişiklikler gibi işlevlerinde de ciddi değişiklikler olmuştur. Din, eğitim, sağlık, barınma, yemek, sosyalleşme, üretim, tüketim, aile fertlerinin bakımı vb. işlevler geleneksel aile yapısı içerisinde yerine getirilirken günümüzde bunlar çeşitli kuruluşlar aracılığıyla yerine getirilmektedir.

Sanayi toplumunda ailede yaşanan değişimin nedenleri teknolojiadaki gelişmelerin topluma yansması ve ihtisaslaşmanın artmasıdır. İhtisaslaşma ailenin yerine getirdiği işlevleri azaltmıştır (Özkalp, 2009:148).

Kadın erkek eşitliği ve kadının iş yaşamına atılması aile yaşamını derinden etkilemiştir. Bu durum yaşlı aile bireylerin bakımını zorlaştırmıştır. Kadının ekonomik özgürlüğüne kavuşması, eğitim seviyesinin yükselmesi ve statüsünün artmasıyla aileye bakışı değişmiş ve aile içi ilişkileri etkilemiştir. Aile içi çatışmalardan dolayı yaşlılar kurum bakımını tercih etmek zorunda kalmışlardır.

Ailede en köklü yapısal değişimleri çocuk bakımı ve büyüklerin bakımını aile dışı kurumlara bırakmasıdır. Çocuklar kreş, anaokulu, bakıcı aile, yetiştirme evi, çocuk esirgeme kurumları gibi kurumlara bırakılırken büyüklere de huzur evine terkedilmektedir. Kadın sığınma evi, çocuk yetiştirme yurtları, huzur evleri, yaşlı bakım evi gibi birçok kurum bu süreçte ortaya çıkan kurumlardan bazılarıdır (Canatan- Yıldırım, 2011: 127).

Ailede yaşanan değişim bazı sorunları da beraberinde getirdiğini daha önce ifade etmiştik. Ailenin oluşumunda ve sürekliliğinde nikah gibi temel unsurların tartışılır hale gelmesi, cinsellik teması ve cinsellik ile ilgili konuların aile dışına taşırılması, özgürlük söylemi içerisinde kadının istismarı, aileyi sekülerize etme çabaları ve bu bağlamda dinin etkinliğinin zayıflatılması, ailenin kaldırmada zorlandığı mali külfetler, yoksulluk, aile bazında eğitimin işlevsizliği, aile üyelerinin iyi konumlandırılmaması, ailenin kadın için bir kapatılmış duygusu uyandırması, aile için önemi artmış gibi gözükken çocuklar ve yaşlıların fazlalık olarak algılanması ve dışarıda tutma eğiliminin artması vb. konular ailenin değişimi bağlamında karşılaşılan sorunlardır (Aydın, 2015: 231-232). Modernleşme süreci ile ailedeki değişim toplumsal değişme ile birlikte günümüzde boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, evlilik ve çocuk sahibi olmaya karşı duruşların, eşcinsel evliliklerin ve nikâhsız birlikteliklerin artması gibi olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir (Şentürk, 2008:8).

Modern yaşamın bireyi önceleyen, haz ve tüketim ekseninde kurgulanan hayat tarzlarını beslemesi aile üzerinde cinsiyet rolleri açısından önemli etkilere sahiptir. Örneğin annelik ve çocuk sahibi olmak bireysel talepler ya da kariyer beklentileri karşısında ikinci plana itilebilmektedir (Topçuoğlu, 2010: 32).

Bu yaşanan değişimlere rağmen geleneksel yapısını kısmen devam ettiren ülkemizde aile önemini koruyan bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. Nitekim ülkemizde yapılan Aile Değerler Çalışmasında “Maddi manevi sorunlar olduğunda başvurulması gereken ilk yer ailedir ifadesine % 83,7’ oranında desteklenen bir yargı olması değerler sistemi ve ailenin bireyler üzerindeki etkisini sürdürmesi açısından oldukça önemlidir. Yine aynı şekilde % 90,3’ü ailemin iyiliği için her türlü sıkıntıya katlanabilirim” düşüncesi de bunu desteklemektedir (Topçuoğlu, 2010: 56).

Nitekim Yıldırım (2005)’ in yetiştirme yurdunda kalanlar üzerinde yaptığı çalışmada ailenin modernleşmesiyle değişim süreci yaşadığı bununla birlikte çoğu fonksiyonlarını başka kurumlara aktardığı, ancak temel özelliklerini korumaya devam ettiği aidiyet, duygusal paylaşım, toplumsal bütünleşme ve modelleme fonksiyonlarını yerine getirmeye yönelik işlevlerini sürdürdüğünü görmekteyiz.

Yaşlı Nüfusun Artışı (Değişen Demografik Yapı)

Dünya Sağlık Örgütü, 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak kabul etmekte ve yaşlılığı genç yaşlılık, ileri yaşlılık ve çok ileri yaşlılık olmak üzere gruplara ayırmaktadır. Yaşlılar, 2017 yılında dünya nüfusunun %8,9'unu oluşturmaktadır. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ilk üç ülke sırasıyla %32,2 ile Monako, %27,9 ile Japonya ve %22,1 ile Almanya'dır. Türkiye bu sıralamada 167 ülke arasında 66. sırada yer almaktadır (Barsbay, 2018:258).

Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde yaşlanma olgusunun olduğunu söyleyebiliriz (Kurt, 2019: 296; Zastrow, 2013: 643). Türkiye'nin yaşlanma hızının diğer ülkelerden oldukça fazla olacağı ileri sürülmektedir. Örneğin 1960 yılından günümüze kadar Türkiye nüfusu 3 kat artarken, yaşlı nüfusu (65+) 7 kat artmıştır. Sadece genç yaşlıların değil ancak ileri yaşlıların (80+) da sayısı hızla yükselmektedir. Yaşlı nüfusun artış hızı göz önüne alındığında gelecek 40 yıl içerisinde Türkiye'nin genç ve dinamik bir nüfusu olduğu yargısı değişecektir. Bu artışın nedenleri olarak doğurganlığın düşmesi, ölüm oranlarının düşmesi ve farklılaşan göç süreçleri olduğu ifade edilmektedir (Arun, 2014:4). İstatistiklere bakıldığında Türkiye, Dünya'nın en hızlı yaşlanan ülkelerinden biri olacağı söylenebilir. Bir toplumdaki genel nüfus içindeki yaşlı nüfus oranı % 7 'yi geçtiği zaman o topluma yaşlı toplum ve % 10'u geçtiği zaman da çok yaşlı toplum denilmektedir (Kurt, 2019:298). Örneğin ülkemizde yaşlı grubu TÜİK raporlarına göre her yıl artmakta, demografik yapı değişmektedir. Yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken son beş yılda %16 artarak 2018 yılında 7 milyon 186 bin 204 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken, 2018 yılında %8,8'e yükseldi. Yaşlı nüfusun 2018 yılında %44,1'ini erkek nüfus, %55,9'unu kadın nüfus oluşturdu (TÜİK, 2018).

Ayrıca kitlesel savaşların azalması, ülkelerin refah seviyesinin artması buna bağlı olarak sağlık imkânlarının gelişmesi, sağlıkla ilgili farkındalığın oluşması, bebek ölümlerinin azalması, sağlık hizmetlerindeki önemli iyileştirmeler yaşlılık olgusunu daha görünür hale getirmiştir.

Modernleşme ile birlikte günümüzde özellikle internet ve televizyon alışkanlıklarının yaygınlaşması aile bireylerinin ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ise yaşlıların hayatlarının ilerleyen dönemlerindeki yaşam tercihleri huzurevi (% 9,3), bakım evi ve evde alınan özel bakım hizmetleri (% 17,8) yönünde zorunlu bir değişim sürecinden geçmektedir. Yaşlıların huzurevi ya da bakımevini tercih etme oranının gittikçe arttığı görülmektedir. Bu

durumun nedenleri arasında ilk iki sırayı “çocuklarıma yük olmak istemem” ve “çocuklarım benimle birlikte yaşamak istemeyebilir” düşüncesi almaktadır. Burada yaşlı nüfusun söz konusu endişeleri, aile değerlerinin gittikçe değiştiğinin somut göstergesi olarak görülmektedir (Çapcıoğlu, 2018: 31). Nitekim Lise 3. sınıf ve Üniversite 3. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada babalarının eğitim düzeyi yüksek olan gençlerin yaşlılık konusunda daha duyarlı olması beklenirken sonuç bu yönde çıkmamıştır (Temiz, 2019: 74). Benzer bir çalışmada annenin öğrenim düzeyi ile yaşlıya karşı olumlu ayrımcılık tutumu arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir (Ucun ve diğ., 2015:1148). Bu sonuçlar her ne kadar ebeveynlerin kendi duyarlılıklarını çocuklara aktarmaması akla gelse de bireyselleşme ve toplumsal değişimin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Kısaca geleneksel toplumlarda tarihi süreç içerisinde her ne kadar toplumdan topluma değişse de genel olarak değerlendirecek olursak yaşlı olmak bir anlamda ayrıcalıklı olmak anlamına gelmekteydi. Çünkü aile ile ilgili kararlarda son sözü aile büyüğü olarak onlar söylemekteydi. Belirli bir otorite ve statüye sahiptiler. Onlar yaşadıkları tecrübe ile ailenin bilge kişisi sorun çözücü, bilgisine güvenilen lider kimsesiydi. Bilgi ve tecrübenin kaynağı olarak görülürdü. Modernleşme ile birlikte bu durum tersine dönmüştür, geleneksel bilginin önemini kaybetmesiyle yaşlılar değer kaybına uğramışlardır. Ailelerin küçülmesi ve zorlu kent yaşamı adeta yaşlıları toplum dışına itmiştir.

Toplumsal Değerlerdeki Kayıp

Aile, değer sisteminin ve davranış örüntülerinin ilk şekillendiği ve çocuklara aktarıldığı yerdir. Ailenin temel işlevlerinden biri yeni yetişen nesle değer aktarımıdır. Günümüzde bu işlevin yerine getirilmesinin zorlaştığı ve daha farklı etkenlerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Ayrıca modernleşme süreciyle birlikte dinin toplumsal yapılar, kurumlar, değerler üzerindeki etkisinin azalması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Yine bu süreçte değerler dünyasının değiştiğini de görmekteyiz. Değerler dünyası bireyin yaşamını anlamlandıran ve derinden etkileyen önemli bir unsurdur.

Değerler, bizim “iyi” ve “kötü” ya da “doğru” ve “yanlış” konusundaki soyut fikirlerimizdir. Bir toplumda değerler pek çok normun kaynağı olarak işlev görürler. Ailevi değerler, aile kurumunu düzenleyen ve yönlendiren değerlerdir. Klasik Türk düşünce sisteminde ailevi değerler; evlilik ile ilgili değerler, terbiye değeri, geçim değeri, saygı değeri, görgü kuraları ve değerleri olmak üzere sınıflandırılmıştır. Ayrıca ailevi değerleri dört klasik

erdeme indirerek bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalet şeklinde de sınıflandırılmıştır (Canatan-Yıldırım, 2011: 263-290).

Her ne kadar günümüzde tüm değerlerde bir aşınma söz konusu olsa da ailevi değerlere bireyselleşen toplumda daha fazla ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu bağlamda günümüzde de sevgi saygı, paylaşma, güven, sadakat, yardımlaşma, mahremiyet vb. değerler ailevi değerler olarak önemini sürdürmektedir.

Meydan ve arkadaşlarının aile değerleri üzerine yaptığı çalışmada modern toplumdaki değişim ve dönüşümlere rağmen aile olgusunun önemli bir değer olarak görüldüğü ancak nikahsız birlikte yaşamayı, aile içinde ve çocuk eğitimindeki şiddeti olağan görmedeki oranların yüksek oluşu dikkat çekmektedir (Meydan ve diğ., 2018: 569-580). Nikâhsız birlikte yaşamaya müsamahalı bakanların oranı %12,2 civarındadır (Topçuoğlu, 2010: 56). Bu durum değişimin yönünü göstermesi açısından sorunlu olduğunu söyleyebiliriz.

Dinin tüm sosyal kurumlar üzerinde de etkisinin olduğu bilinmektedir. Örneğin din-siyaset, din-ekonomi ya da din-aile ilişkisi söylenebilir. Sekülerleşme tezine göre modern bilim, geleneksel inançları akla daha az yatkın bir duruma getirmiş, yaşam dünyalarının çeşitlenmesi dinî sembollerin tekeline kırmış, kentleşme bireyci anomik bir dünya oluşturmuştur, ailenin öneminin aşınması dinî kurumları daha az ihtiyaç duyulan bir konuma düşürmüş, teknoloji her şeye kadir Tanrı fikrini daha az gerekli ve akıl dışı bir kalıba sokarak, insanlara kendi çevreleri üzerinde daha fazla denetim kurma olanağı tanımıştır (Kirman, 2008: 284).

Yukarıda da ifade edildiği gibi modernleşmenin Berger'in "evin tahribatı/yıkımı" ile ilgili dile getirmiş söylemlerinden ikincisi ve asıl önemlisi, modernitenin dinin tahribatına sebebiyet verdiğidir. Modern öncesi dönemde din, hayatın merkezinde yer almaktaydı. İnsanların her türlü eylemleri, düşünceleri, yaşam tarzları, dinin öğretilerine göre gerçekleştiriliyordu. Çünkü din, toplumdaki bütün kurumların en üstünde "kutsal kubbe/şemsiye" idi. İnsanlar karşılaştıkları olumsuzluklar, acı ve ıstıraplar, mutluluklar, belirli bir kader çizgisi yönünde ilerliyor, her şeyi o belirliyordu. İnsanoğlunun hayatına anlam katan yegâne değerdi. Din sayesinde bireyler mutlu bir şekilde yaşamlarını sürdürüyor, karşılaşmış oldukları olumsuz durumlarda evlerine, yani "dine" sığınıyorlardı. Fakat modernite ile birlikte bahsedilen şeylerin hemen hepsi alt-üst olmuştur (Dereli, 2015: 36). Bu gün artık bu kubbe zarar görmüştür. Dolayısıyla bu değerlerin zarar görmesi insan ilişkilerini ve aileyi de etkilemiştir.

Bir kutsal öğreti etrafında birleşen aile bireyleri teknolojinin hayata daha çok müdahale etmesi ve sekülerleşmenin etkisiyle bu bağlar zayıflamıştır. Yaşlılara saygı ve bakımı ile ilgili dini öğretilerde aşınma meydana getirmiştir.

Geleneksel dönemde toplumun şekillenişinde önemli rol oynayan toplumsal değerler aynı zamanda ailenin de koruyucusu olmuştur. Aile bir yönüyle din ve geleneğin getirdikleriyle korunurken, bir yönüyle de kendisi bu yapıları muhafaza etmekte toplumsal sürekliliğini sağlamaktadır. Yine aynı zamanda ekonomik gelişmeler de diğer değişimlerle birlikte ailenin değişiminde ve yeniden şekillenişinde temel dinamik olmuştur. Modernleşme ile birlikte ailede köklü değişimler yaşanmış, temel dayanaklarını kaybetmiştir. Artık modernitenin yeni boyutunda aile, üzerine inşa edildiği değerlerin aşındırılmasıyla birlikte köklü dönüşümler yaşamakta ve biçim değiştirmektedir (Turgut, 2017: 115).

“Dinin toplumsal yapıyı belirleme gücünün azalması salt dini ilgilendiren bir olay değil, başta "aile" olmak üzere, en az bin yıllık bir süreçte desteğini büyük ölçüde dinden alan, onunla bütünleşmiş ve ona dayanarak varlığını sürdürmüş toplumsal kurumları da temellerinden sarsan bir olaydır. Bugün her şeye rağmen aile yapımızın sağlam olduğunu memnuniyetle ifade edenler, sürecin ne yönde işlediğine de dikkat etmeli, toplumsal dinamiklerin aileyi "içeriden fethedilen bir kale" durumuna getirdiğini göz ardı etmemelidirler” (Amman, 2010: 41-71). Ceylan (2015: 25-26)’a göre, yaşlılık geleneksel tarım toplumunda bilginin ve tecrübenin sembolü iken, dolayısıyla bu durum onların toplumda bir “değer” olarak kabulüne neden olurken, modernleşmeyle birlikte geleneksel bilginin öneminin azalması yaşlılığın da “değer” olma özelliğini kaybetmesine ve “soruna” dönüşmesine yol açmıştır.

Dinin toplumsal yapıyı belirleme gücünün azalması ile birlikte rasyonalist-pozitivist eğitim sistemi bireyi sürekli kendine yeten kişi olarak bir başkasına ihtiyaç duymamayı motive etmektedir. Bireyselleşen ailede birlikte yaşama kültürü zayıflamıştır. “Biz” duygusundan çok “ben” kimliği öne çıkmaktadır. Ayrıca yaşlılara bakım ile ilgili toplumsal kontrolün azalması, dini sorumluluğun zayıflaması ve değerlerin aşınması da yaşlıları toplumsal yaşamın kıyasına itmektedir. Dolayısıyla bu durum aile hiyerarşisinin tepesinde bulunan yaşlıya ihtiyaç duymamayı da beraberinde getirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Modernleşmeye götüren süreçte yaşanan bireyselleşme, sanayileşme, kentleşme aile yapısındaki ve demografik yapıdaki değişim vb. nedenler bir taraftan yaşlılığı daha fazla görünür hale getirirken diğer taraftan yaşlıları işe yaramaz, fazlalık ve aileye yük olarak göstermektedir. Bu durum ise yaşlılığı daha sorunlu hale getirmektedir.

İnsanın düşünce dünyasındaki değişim özellikle bireyselleşme ile kendi başına yeteceğini, başkasına ihtiyaç duymayacağını düşünen birey, öncelikle yaşlıları aile sınırlarının dışına çıkarmıştır. Kısaca bireyi önceleyen ve onu merkeze alan modern yaşam tarzı yaşlıları geri plana itmiştir. Modern yaşam tarzı insanın konfor ve rahatına daha fazla değer vermesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu durum yaşlıların aile içerisinde bir yük olarak algılanmasını da beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ve kentleşme ile değişen yaşam şekli ailenin bağlarını zayıflatırken yaşlıları kurum bakımına zorlamıştır.

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler yaşlıların bilgisine ve tecrübesine olan ihtiyacı azaltmıştır. Yine üretim tarzındaki değişimin getirdiği hızla ayak uydurama yaşlılar bu yapının dışında itmektedir. Eğitim ve mesleki eğitimin aile içerisinde ziyade kurumlar aracılığı ile verilmesi de aileye ve büyüklere olan bağlılığı zayıflatmıştır. Modernleşmenin gençliğe ve bedensel güzelliğe verdiği değer yaşlıları bunun dışında bırakmaktadır. Bu durum ise yaşlılarda dışlanma duygusunu getirmektedir.

Bireyselleşme ile yaşlılar önce zihin dünyasından irtifa kaybetmiş, sanayileşme, kentleşme ve ailenin yapısal dönüşümü ile aile sınırların dışına itilmiş ve aileyi destekleyen değerlerin zayıflaması ile de yaşlılar değer olmaktan sorun olmaya dönüşmüştür. O halde yaşlıların durumlarını iyileştirmeye yönelik olarak neler yapılabilir?

Yaşlılıkla ilgili yaşanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla şunlar önerilir: *Birincisi*, her ne kadar yaşlı bireylere ülkemizde devlet tarafından kurum bakımı söz konusu olsa da yaşlı bireyler bulunmuş olduğu ortamı terk etmek istememektedirler. Dolayısıyla bu durum “yaşlının kendi yaşam alanı içerisinde bakılmasını” gerekli kılmaktadır. Çünkü yaşlı bireylerin yeniden yeni bir çevre edinmesi ve dostluklar geliştirmesi zor olmaktadır. Diğer taraftan yaşamış olduğu hatıraları ve anıları terk etmenin zorluğu da ortadadır. Ayrıca yaşlılara bakımı yapacak kimsenin sadece akraba olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Ülkemizin göç ve şehirleşme olgusu insanları, akrabaları birbirinden koparmıştır. Dolayısıyla

bu şart işleri daha sorunlu hale getirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi yaşlıyı kendi yaşadığı yerden uzaklaştırmaktadır.

İkincisi, yaşlılık öncesi çalışan kesimden isteğe bağlı olarak belirli miktarda maaşından kesilerek devlet garantisinde fon oluşturulması yaşlanınca bu fon aracılığıyla yaşlının bakımının devlet garantisinde gerçekleşmesidir.

Üçüncüsü, mimari alanda yeni yapılaşmaya gidilmesi; iki, üç dairenin yanına yarım dairelerin yapılarak yaşlının kendine ait bir evde çocuklarının da (yanındaki dairede) bakımında ve gözetiminde olarak yaşamını sürdürmesidir. Bu daireler yarım ve küçük olduğu için daha az maliyetli ve aynı zamanda yaşlının da kendine ait bir mekânının olmasını gerekli kılacaktır.

Dördüncüsü, belediyeler aracılığı ile mahallelerde “yaşlı yaşam merkezlerinin” yapılarak yaşlıların vakit geçireceği, kendi akranları ile dertleşeceği, sohbet edebileceği, kitap, gazete okuyabileceği yerlerin yapılarak hizmete sunulması gerekmektedir. Bu durum yaşlının toplumsal yaşamdan kopmamasını sağlayarak değer verildiği düşüncesini doğurur.

Beşincisi, yaşlı nüfusun artışına paralel olarak huzurevi vb. kuruluşların artacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla bu durum yaşlı bakımında kamusal desteğin artmasını zorunlu hale getirecektir. Bu çerçevede devlet yetkililerin planlama yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Belediyeler aracılığı ile sosyal belediyecilik çerçevesinde yaşlılar gündüz hizmet veren, eve yemek servisi hizmeti sunulabilir. Her ne kadar bu hizmetleri bazı belediyeler verse de sistemli olmadığı, diğer kurumlarla eşgüdümlü olmadığı da bir gerçektir.

Altıncısı, ülkemizde işsizlik nedeniyle çalışmayan ya da gelir sıkıntısı yaşayan ailelerin “yaşlılara evde bakımı ile ilgili desteklenmesi”, bu madde ülkemizde kısmen uygulansa da şartların ağırlığı açıktır. Örneğin yaşlılara bakımla ilgili olarak belirli geliri aşmama, akraba olma vb. şartlar dikkat çekmektedir. Ayrıca devlet bakımı yapan kimselere sigorta yapmamaktadır. Bu şartların daha esnetilerek yaşlıları mağdur etmemek gerekmektedir.

Son olarak modernleşme süreciyle birlikte kadının ekonomik özgürlük kazanması ve toplumsal yaşamda saygınlık kazanması bir gerçektir. Çalışan kadınların sayısı artıkça aile de doğum oranı düşmekte, yaşlılara bakımda sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gerek nüfusun gençleşmesi gerekse çocuk ve yaşlıların bakımı açısından “ev hanımlığının/kadınlığının meslek olarak kabul edilmesi” ya da “ev hanımlarına/kadınlara maaş bağlanması” ailenin devamı, çocukların ve yaşlıların bakımı açısından önemlidir. Kamusal desteğin bu kesime

yönelik olarak artırılması ayrıca yaşlanmaya ilişkin sosyal politikaların gözden geçirilmesi konunun önemine ve aciliyetine işaret etmektedir.

Kaynakça

- AMMAN, M. Tayfun; "Türkiye'de Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi", *Aile ve Eğitim Tartışmalı İlmî Toplantı*, (s. 41-71). İstanbul: 24-25 Nisan 2010.
- ARUN, Özgür; "Que Vadis' Türkiye? 2050'ye Doğru Yaşlanan Türkiye'yi Bekleyen Riskler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), (2014), s. 1-12.
- ASIMGİL, Sevim ve ÇEKMEGİL Ayşegül; *Yaşamın Dört Kritik Dönemi*, Çelik Yay. İstanbul, (2010).
- AYDIN, Mustafa; *Değişim Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, (2015).
- BARSBAY, Mehtap Çakmak; "Türkiye'de Politika Belgelerinde Yaşlılara Yaklaşımın Değerlendirilmesi", *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (2), (2018), s. 257-280.
- BAYER, Ali; "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), (2013), s.101-129.
- CANATAN, Kadir ve YILDIRIM, Ergün; *Aile Sosyolojisi*, (2. Baskı), Açılım Kitap, İstanbul, (2011).
- CEYLAN, Harun; (2015). Sosyal Değerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı, *Modern Hayat ve Yaşlılık* (s.25-53), (Ed. H. Ceylan), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- ÇAPCIOĞLU, İhsan; "Sekülerleşen Toplumda Bireyselleşen Aile", *Turkish Studies*, 13 (2), (2018), s. 19-34.
- ÇELİK, Celalettin; "Sekülerleşmenin Kuramsal Sosyolojik Serüveni", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 28 (3), (2017), s.209-223.
- DERELİ, Mustafa Dereli; "Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine: Peter L. Berger'in Din Fenomenine Yaklaşımı", *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, (s. 31-45). Kütahya, Türkiye, 14 - 17 May 2015.
- DUMAN, M. Zeki; "Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi Ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), (2012), s.19-51.
- EPIK, Meryem Tekin, ÇİÇEK, Özal ve ALTAY, Selin; "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (38), (2017), s. 35-58.
- GİDDENS, Anthony; *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, (2014).
<https://www.ensonhaber.com/huzurevleri-son-10-yilda-rekor-kirdi-2013-11-04.html>.(29.10.2019).
- KARAKUŞ, Bülent; *Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yay. Ankara, 2018.
- KIZILÇELİK, Sezgin; "Sömürgecilik, Irkçılık ve Soykırım Olarak Modernlik". *Journal of Human Sciences*, 15 (4), (2018), s. 2012-2028.
- KİRMAN, Mehmet Ali; *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, (2004).
- KİRMAN, Mehmet Ali; "Küreselleşme Sürecinde Sekülerleşme ve Dinin Geleceği", (2008), <http://www.ayk.gov.tr/wpcontent/uploads/2015/01/K%C4%B0RMAN-M.-Ali-K%C3%9CRESSELLE%C5%9EME-S%C3%9CREC%C4%B0NDE>.

- KÖROĞLU, Muhammet Ali ve KÖROĞLU, Cemile Zehra; “Değişen Yaşlılık Olgusu Ve İslamî Perspektiften Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, (2016), p. 229-240, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3532>.
- KURT, Gökhan; “Sosyal Bir Sorun Alanı Olarak Yaşlılık”, *Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar*, (Ed. Y. Daşlı), s.293-338, Anı Yay., Ankara, (2019).
- MEYDAN, Hasan, AYBEY, Salih, DİKMEN, Mustafa ve DİKMEN, Fatmanur, “Zonguldak’ta Aile Değerleri Üzerine Olgusal Bir Araştırma”, *III. Uluslararası Değerler Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı*, (s.569-580) Bülent Ecevit Ün. Yayınları, Zonguldak, (2018).
- ÖZBOLAT, Abdullah; “Beşikten Mezara: Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din-Adana Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), (2016), s. 53-76.
- ÖZKALP, Enver; *Sosyolojiye Giriş*, (17. Baskı), Ekim Yay. Bursa, (2009).
- SUBAŞI, Necdet; *Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları. Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, TDV. Yayınları, Ankara, (2007).
- ŞENER, Arzu; ÖZTOP, Hülya, DOĞAN, Nuri ve GÜVEN, Seval; “Family, Close Relatives, Friends: Life Satisfaction Among Older People”, *Educational Gerontology*, 34 (10), (2008), s. 890-906.
- ŞENTÜRK, Ünal; “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 4 (14), (2008), s. 7-32.
- TALU, Nilüfer; “Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey”, *METU JFA*, (27:2), (2010), s. 141-171.
- TDK. *Türkçe Sözlük* (11. Baskı), (Haz. Ş . H. Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, (2011).
- TEKİN, Mustafa; “Postmodernizmin “Din” Sorunu”, *Milel ve Nihal*, 12 (2), (2015), s. 7-24.
- TEMİZ, Sibel; *Lise Ve Üniversite Öğrencilerinde Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık İle Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Sivas Cumhuriyet Ün. Sosyal Bilimler Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (2019).
- TEZCAN, Mahmut; “Toplumsal Değişme ve Yaşlılık”, *Ankara Ün. Eğitim Fak. Dergisi*, 15 (2), (1982), s. 169-177.
- TOP, Mehmet, ERİŞ, Hüseyin ve KABALCIOĞLU, Feray; “Quality of Life (QOL) and Attitudes Toward Aging in Older Adults in Şanlıurfa”, *Turkey. Research on Aging*, 0164027512447822, first published on July 17, (2012).
- TOPÇUOĞLU, Abdullah; *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, TC Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma Serisi, (2010).
- TURĞUT, Faruk; “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1 (1), (2017), s.93-117.
- TÜİK. (2018). *İstatistiklerle Yaşlılar*. Mart 2018 raporu. 15.
- UCUN, Yasemin, MERSİN, Sevinç ve ÖKSÜZ, Emine; “Gençlerin Yaşlı Bireylere Karşı Tutumu”, *Journal Of International Social Research*, 8 (37), (2015), s. 1143-1149.
- ÜNAL, Vehbi; “Toplumsal Değişim Sürecinde Engelliler”, *Electronic Turkish Studies*, 13 (18), (2018), s. 1323-1342.
- YILDIRIM, Ergün; “Bir Modernite Rüyası: Ailenin Sonu Mu?-Kütahya Yetiştirme Yurdu Örneği”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2 (9), (2005).
- ZASTROW, Charles; *Sosyal Hizmete Giriş*, (Çev. A., Beyazova, ve diğ.), Nika Yayınevi, Ankara, (2013).

